

УДК 781.68

ББК 85.310.71

Романа Дудик

Процес художньо-педагогічного спілкування учителя музичного мистецтва з хоровим колективом

Процес художньо-педагогічного спілкування вчителя музичного мистецтва з хоровим колективом вбирає в себе систему методичних, музично-теоретичних, диригентсько-хорових, вокально-хорових, виконавських знань, умінь і навичок, що складають основу загальної професійної компетентності фахівця і мають естетичну та педагогічну спрямованість. Саме їх наявність (в сукупності зі загальнокультурними, психолого-педагогічними знаннями та вміннями, ціннісними та творчими орієнтаціями, педагогічними та музичними здібностями, професійно значущими якостями) виступає найважливішою умовою й передумовою ефективної музично-виховної діяльності сучасного вчителя музичного мистецтва.

Ключові слова: *художньо-педагогічне спілкування, вчитель музичного мистецтва, хоровий колектив*

До числа професійно значущих якостей і властивостей учителя музичного мистецтва, безсумнівно, належить і вміння спілкуватися на високому творчому рівні з класом в цілому, та з кожним учнем зокрема.

Проблема спілкування тут є однією з ключових у музично-педагогічному процесі, коли йдеться про взаємини вчителя і учня, і кожного з них – з музикою. Урок музичного мистецтва містить специфічні можливості для створення духовної атмосфери під час заняття, оскільки поряд з учнями і вчителем особливим суб'єктом спілкування служить музика.

Від того, яким буде сучасний учитель-музикант, як він стане здійснювати подальшу діяльність, чи здатний буде враховувати вимоги, пропонувані йому суспільством передовою теорією і практикою педагогічної освіти, багато в чому залежить рівень освіченості, вихованості та духовної культури учня.

Специфіка музично-педагогічної діяльності в тому, що вона вирішує педагогічні завдання засобами музичного мистецтва. Музично-педагогічна діяльність поєднує в собі педагогічну, музикознавчу, музично-виконавську, дослідницьку роботу, засновану на умінні самостійно узагальнювати і систематизувати отримані знання.

Особливістю музично-педагогічної діяльності є те, що вона синтезує:

1) педагогічну творчість, обумовлену постійним творчим пошуком вчителя, пов'язаним з необхідністю в умовах, що змінюються педагогічними ситуаціями, оперативно знаходити рішення для управління навчально-виховним процесом та індивідуального впливу на культурний розвиток учня;

2) художню творчість, обумовлену творчою природою самого мистецтва.

У зв'язку з цим, основною характеристикою професійної компетенції вчителя музичного мистецтва слід вважати його художньо-педагогічне спілкування. Його реалізація можлива при дотриманні наступних умов:

- наявність художньо-педагогічного завдання;
- опора на базові закони і основні функції творчості;
- художньо-педагогічна імпровізація.

Підготовка вчителя музичного мистецтва до професійної діяльності в стінах вищого педагогічного закладу повинна здійснюватися як проектування майбутньої музично-педагогічної діяльності. Соціально-культурний досвід у застосуванні до музично-педагогічної освіти означає професійну компетентність та методичну оснащеність. Майбутньому вчителю музичного мистецтва необхідно засвоїти певну систему філософських, естетичних, соціальних, психолого-педагогічних знань і вміти їх застосовувати у своїй роботі.

Професійна культура вчителя музики виражається в її спрямованості на творення і утвердження цінностей музичної культури, розвиток особистісної музичної культури школяра, зростання її духовної свободи та культурного багатства. Одночасно будучи підсистемою більш об'ємною систем, вона включає всі сутнісні характеристики таких феноменів як загальна культура, педагогічна культура, музична культура.

Музично-педагогічна спрямованість професійної культури вчителя проявляється, насамперед, у розкритті перед школярами духовно-морального змісту життя і мистецтва, в культивуванні в дітях внутрішніх станів, почуттів і думок, відповідних загальнолюдським ідеалам. Вміння вчителем музики створювати духовну атмосферу на занятті, що сприяє співвіднесенню школярами свого світосприйняття з ідеально-ціннісним змістом світового музичного мистецтва, - це показник високорозвиненого професіоналізму фахівця в галузі музичної освіти.

Професійно-педагогічна спрямованість педагога-музиканта є основною умовою формування та вдосконалення не лише окремих якостей його особистості, а й придбання ним найважливіших загальних та соціальних знань, умінь і навичок. Професійно-педагогічною спрямованістю визначається вибір методів навчання школярів на уроках музики, освоєння вчителем педагогічної та наукової літератури, музичного репертуару при підготовці до уроку, вироблення самостійності, творчої активності та професійного мислення. Виконавська діяльність у єдності з педагогічною допомагає вчителю музичного мистецтва виконувати музично-виховні та музично-освітні завдання.

Художньо-педагогічне спілкування, будучи невід'ємною складовою частиною цілісного професійної творчості педагога-музиканта, в той же час виступає як система з певними функціями. Усе розмаїття функцій спілкування між людьми сучасні дослідники (Е.Б. Абдулін [1; 2], Ю.Б. Алієв[3; 4], В.П. Анісімов [8], О.А. Апраксина [9], О.С. Булатова [11; 12], зводять до наступних завдань: 1) повідомлення інформації; 2) пізнання особистості іншої людини в процесі спілкування; 3) встановлення творчих взаємин у спілкуванні. Цей загальний соціально-психологічний зріз функцій спілкування в поєднанні з психолого-педагогічними уявленнями про них лягли в основу провідних функцій художньо-педагогічного спілкування.

Творчий компонент професійної компетенції вчителя музичного мистецтва включає всі види творчої діяльності: співтворчість-сприйняття; художнє виконання музичного матеріалу; творчість-імпровізацію (як педагогічну, так і музично-виконавську); самовдосконалення; пошук

новаторських форм і методів музично-педагогічної, хорової діяльності; спільну з учнями дослідницької діяльності тощо.

Ефективність художньо-педагогічного спілкування діяльності вчителя музичного мистецтва, зокрема з хоровим колективом, забезпечується володінням їм взаємозалежної сукупністю ключових компетенцій, формування яких має здійснюватися практично на всіх етапах і у всіх ланках професійної підготовки, як загальнокультурна, пізнавальна, творча, інформаційна, комунікативна, соціально-трудова та компетенція особистісного самовдосконалення.

До даного переліку слід також віднести ще ряд таких ключових компетенцій, які в певній мірі забезпечують позитивну соціальну адаптацію особистості вчителя музичного мистецтва: соціальну мобільність (здатність змінити не тільки спеціальність, а й всю соціальну роль), професійну мобільність (здатність до зміни і освоєння нових спеціальностей в рамках однієї галузі), індивідуальність (здатність до повного самовираження, що гарантує конкурентність на ринку праці).

Рівень предметних компетенцій представляє досвід вирішення конкретних музично-педагогічних проблем, пов'язаних з освоєнням учнями явищ музичного, зокрема хорового мистецтва. Ефективність навчально-виховного процесу обумовлена володінням вчителя музичного мистецтва цілого ряду компетенцій у приватних предметних областях музикознавства, хорового виконавства, педагогіки і методики музично-естетичного виховання. Для цього необхідно вибудовувати професійну творчу підготовку педагогів-хормейстерів як процес оволодіння різними способами, а не знаннями про способи. У якості його результатів повинні виступити такі предметні компетенції:

- музично-теоретична компетенція – досвід аналізу та вирішення завдань з гармонії, анотування хорових творів, аналізу музичних форм; досвід реконструкції музично-історичного процесу;

- диригентсько-хорова та вокальна компетенції – досвід диригування хором колективом і керівництва вокальним ансамблем, читання хорових партитур; досвід вокалізації й чистоти інтонування;

- виконавська компетенція - досвід художньо-інтерпретаційного аналізу хорового матеріалу та його емоційно-образного виконавського відтворення; досвід концертмейстерської роботи і творчого музикування (читка з листа, підбір на слух, транспонування);

- методична компетенція – досвід організації музично-виховного процесу з опорою на психологію, музикознавство і загальну педагогіку; досвід формування цілісної музично-естетичної культури учнів.

Художньо-педагогічна компетентність як об'єкт нашого дослідження являє собою сукупність взаємопов'язаних і взаємозалежних компонентів. У музично-педагогічній та виконавській діяльності вчителя в першу чергу, згідно ідеям сучасної педагогіки музичного виконавства, виступає така її сторона, як співтворчість-сприйняття музичного явища. Це пов'язано з тим, що в хоровому творі вже укладено досвід пізнавально-оціночної діяльності його автора. Співтворчість можливо лише в тому випадку, коли емоційні переживання композитора співзвучні з емоційними переживаннями слухача, виконавця.

Процес творчого відтворення хорової музики учителем музичного мистецтва вимагає не тільки глибини і тонкощі його сприйняття, але і специфічних виконавських здібностей. Творчий виконавський задум набуває значущості лише в майстерному виконанні. Співтворчість-виконання здійснюється в ході вирішення питань художньої інтерпретації хорових творів, коли виконавець повинен сформулювати проблему творчого задуму і дозволити її. Творча виконавська інтерпретація створює твір композитора в якості суспільного явища, пов'язуючи його з музичним свідомістю суспільства. Тому саме від виконавців хорового колективу залежить актуальність функціонування сучасних творів та творів минулих епох.

Тематичне збагачення, зростання художньо-виражальних засобів у нових інтерпретаційних рішеннях має прогресивний характер тільки в тому випадку, якщо вони сприяють кращому відтворенню життя в її еталонних варіантах і

здійсненню суспільної ролі мистецтва. До того ж, новизна інтерпретаційних рішень може здійснюватися тільки в рамках даного мистецького явища, оскільки, в іншому випадку, виникає реальна можливість для появи суб'єктивістських трактувань і свавілля.

Особлива роль у процесі художньо-педагогічного спілкування відводиться вольовим проявам. Мистецтво комунікативного впливу в чому визначається тим, наскільки наполегливо, цілеспрямовано педагог-музикант домагається вирішення поставлених завдань. Воля як процес цілеспрямованого саморегулювання своєї поведінки, готовність долати труднощі в діяльності справляє істотний вплив на якість музично-педагогічного спілкування, детермінує не тільки комунікативно-виконавський, але й мотиваційний, змістовно-смісловий його компоненти.

Плідне художньо-педагогічне спілкування неможливе без розвинених невербальних засобів спілкування: міміки, пантоміми.

Міміка визначається як мистецтво висловлювати свої думки, почуття, настрої, стани рухом м'язів обличчя. Як і в акторській професії, міміка в професійній діяльності будь-якого вчителя виконує особливу функцію - служить індикатором емоційних проявів, тонким регулятивним «інструментом» спілкування. Для музиканта-педагога цей «інструмент» особливо необхідний, оскільки багато художньо-комунікативні завдання передбачають, насамперед, невербальні способи свого рішення. Нерідко на уроці музичного мистецтва погляд вчителя, руху його особи «спрацьовують» сильніше, ніж тривала розмова, якісь практичні дії.

Вплив міміки зростає, якщо вона органічно зливається з пантомімікою, тобто з рухом тіла, жестами, пластикою. Для педагога-музиканта джерелом рухів виступає саме музичний твір, що його художня архітектоніка, його «глибинна інтонація». Щоб ясніше уявити характер своєї міміки, пантоміміки, педагог-музикант повинен як можна глибше проникнути в художній світ музики, «відбити» його в собі. Майже будь-яка інтонація може бути переосмислена в реальних жестах, пантоміміці, міміці. Щоб думкою проникнути в художній світ хорового твору, слід, перш за все, вжитися в

інтонації художнього образу – відчуті їх як свої власні, може бути, навіть розгорнути їх у реальних жестах і міміці, – акторськи відшукати образ.

Педагогічно-хорова діяльність вчителя музичного мистецтва повинна ґрунтуватися не тільки на вірі в себе, але і розумінні всього значення загальної культури, традиції, школи. Саме висока музично-естетична культура виконавця обумовлює легкість і яскравість його прояви в музичному мистецтві, значимість і багатогранність його образів і асоціацій, переконливість його стилю.

Творчість-імпровізація в музично-педагогічній діяльності вчителя проявляється в загальнопедагогічному та музично-виконавському аспектах. У першому випадку, імпровізація стає своєрідним регулятором, що дозволяє проектувати задум педагога-музиканта на реальний навчально-виховний процес, забезпечити втілення задуму і оперативного коригування, як діям учнів, так і цілісного процесу педагогічної взаємодії. Музично-виконавська імпровізація передбачає наявність у педагога-музиканта умінь читати ноти з листа, транспонувати, знати звучання хорових партій, підбирати на слух, власно імпровізувати і створювати різні варіанти виконання.

Хорове мистецтво, яке покликане головувати на уроках музичного мистецтва, вимагає від вчителя досконалу виконавську техніку диригування, художньо-виконавські вміння і навички, що вимагає подальшого їх розвитку, доведення до віртуозності. Виконавсько-педагогічна майстерність вчителя музичного мистецтва ґрунтується як на оволодінні все новими спеціальними правилами, технічними прийомами і способами дій, так і на постійному оволодінні знаннями різних наукових положень і правил в галузі хорового мистецтва.

Виходячи з різних видів музично-виконавської діяльності, і, ґрунтуючись на професіоналізмі вчителя музичного мистецтва, можна представити наступний перелік знань, умінь та навичок, що забезпечують при їх наявності у педагога-музиканта успішність «живого виконання» хорових творів в умовах учнівської аудиторії:

1. Теоретичний аналіз музичного (хорового твору) твору передбачає володіння вчителем музичного мистецтва знаннями та вміннями:

знання:

- технології проведення аналітичного етапу роботи; закономірностей стилю, жанру; історичної періодизації художніх напрямків; своєрідності авторської стилістики, основних принципів формотворення.

вміння та навички:

- реалізовувати міжпредметні зв'язки; розрізняти елементи музичної мови; усвідомлювати значення засобів музичної виразності; відокремлювати кульмінації в частинах і в цілому музичної побудови хорового твору.

2. Виконавське втілення інтерпретаційного задуму ґрунтується на використанні вчителем музичного мистецтва наступних інформаційно-операційних компонентів:

знання:

- технології поетапного розучування хорового твору; прийомів і способів звуковидобування; основних вокально-хорових принципів і послідовностей; художньої природи музичного матеріалу.

вміння та навички:

- дотримуватися балансу у співвідношенні художніх і технічних завдань; долати технічні труднощі; концентрувати увагу на звучанні та свободі голосового апарату; здійснювати постійний слуховий самоконтроль.

3. Диригентсько-виконавська діяльність заснована на володінні вчителем музичного мистецтва наступними знаннями, вміннями та навичками:

знання:

- особливостей вокально-хорових діапазонів; закономірностей виконання сольної і супроводжуючих партій; смислових навантажень акомпанементу.

вміння та навички:

- слухати соліста, розуміти його художні наміри; знаходити відповідну палітру темброво-динамічних фарб хорових партій; орієнтуватися в різних фактурах вокально-хорових творів; вносити відповідні зміни в партію акомпанементу виходячи з художньо-технічних завдань.

4. Творче музикування вчителя музичного мистецтва, що включає в себе такі види діяльності, як читка з листа, транспонування, підбір на слух, здійснюється за допомогою таких знань, умінь і навичок:

знання:

- технології читки з листа, транспонування, підбору на слух, імпровізації; способів скорочення і полегшення перевантажених гармонійних голосів і фактур; логіки формування музично-слухових уявлень.

вміння та навички:

- оперувати слуховими уявленнями; швидко орієнтуватися у змінах розвитку фактури та засобів музичної виразності; передбачати логіку розвитку музичної думки; скорочувати матеріал від другорядних елементів.

Художньо-виконавський репертуар тісно пов'язаний із програмою загальноосвітньої школи. Тому, поряд зі творами академічної орієнтації (необхідних для вдосконалення художньо-виконавської культури вчителя музичного мистецтва), він повинен включати велику кількість творів різних епох, стилів і жанрів зі шкільної програми з музичного мистецтва.

Успіх функціонування виконавських знань, умінь і навичок педагога-музиканта багато в чому залежить від його артистичних умінь, що проявляються в неповторності та своєрідності виконання музичного матеріалу, здатності регулювати психічні процеси мобілізації і релаксації. Мистецтво хорового виконання – це виразність і артистичність передачі художнього образу твору. Виразна гра характеризується поживавленням кожного звуку через свідомість і чуттєво-емоційну сферу виконавця. Саме на рівні особистісної інтонації педагога відбувається захоплення учнів прекрасно-духовним світом музичних образів, дотик до художньої епосі, переживання моментів спілкування з авторським часом.

Артистизм вчителя народжується при упередженому підході до музичного твору, що дозволяє як педагогу, так і учням, проникнути в глибинні пласти музики, освоїти її образну сферу. Певну допомогу в цьому може надати вміння вчителя здійснювати варіативну множинність інтерпретацій одного і

того ж твору. Музично-педагогічне мистецтво вчителя проявляється в його бажанні працювати в концепції учня, тим самим збагачуючи її.

Наступним положенням, можна стверджувати, що артистизм вчителя музики проявляється в його умінні перетілюватися в учнів, обґрунтовуючи музично-естетичні положення не з позиції еталона, а з точки зору учнівської історії переживання даного музичного твору.

Таким чином, високий рівень професійної музично-виконавської компетентності вчителя проявляється в наступних показниках:

- високопрофесійні знання в галузі музично-виконавського мистецтва вчителя глибокі, представляють системну цілісність, з високою ефективністю використовуються для прийняття рішень не тільки в типових умовах, але і в нетрадиційних ситуаціях; окремі елементи знань носять авторський характер, володіють новизною;

- високопрофесійні диригентські вміння та навички вчителя характеризуються вмінням поєднанням при виконанні дій репродуктивного і творчого порядку, що дозволяє домагатися високих виконавських результатів; ефективність практичної реалізації окремих виконавчих дій підвищується за рахунок використання авторської технології.

Список використаної літератури

1. Абдуллін Е.Б. Теорія музичної освіти: Підручник для студ. вищ. пед. навч. закладів / Е.Б. Абдуллін, Є.В. Миколаєва // М.: Видавничий центр «Академія», 2004. – 336 с.

2. Абдуллін Е.Б. Теорія і практика музичного навчання у загальноосвітній школі: Посібник для вчителя / Е.Б. Абдуллін // М.: Просвещение, 1983. – С. 34 - 35.

3. Алієв Ю.Б. Настільна книга шкільного вчителя-музиканта / Ю.Б. Алієв // М.: Гуманіт. вид. центр ВЛАДОС, 2000. – 336 с.

4. Алієв Ю.Б. Спів на уроках музики: конспекти уроків, репертуар, методика / Ю.Б. Алієв // М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕС, 2005. – 431 с.

5. Амонашвілі Ш.А. Гуманна педагогіка. Актуальні питання виховання і розвитку особистості. Книга 1. / Ш.А. Амонашвілі // М.: Амріта, 2010. – 288 с.
6. Амонашвілі Ш.А. Педагогічна симфонія / Ш.А. Амонашвілі // М.: МЦР, 2002. – 672 с.
7. Аналіз уроку: типологія, методики, діагностика. Авт.-упор. Л.В. Голубєва, Т.А. Чегодаєва // 2-е вид., Стереотип Волгоград: Учитель, 2008. – 121 с.
8. Анісімов В.П. Діагностика музичних здібностей дітей: навч. посібник для студ. вищ. навч. Закладів / В.П. Анісімов // М.: Гуманіт. вид. центр ВЛАДОС, 2004. – 128 с.
9. Апраксина О.А. Методика музичного виховання в школі: навч. посібник для студентів пед. ін-тів по спец. № 2119 «Музика і спів» / О.А. Апраксина // М.: Просвещение, 1983. – 224 с.
10. Безбородова Л.А., Алієв Ю.Б. Методика викладання музики в загальноосвітніх закладах: навч. посібник для студ. муз. фак. педвузів / Л.А. Безбородова, Ю.Б. Алієв // М.: Видавничий центр «Академія», 2002. – 416 с.
11. Булатова О.С. Мистецтво сучасного уроку: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / О.С. Булатова // 2-е вид., Стер. – М.: Видавничий центр «Академія», 2007. – 256 с.
12. Булатова О.С. Педагогічний артистизм: навч. посібник для студ. вищ. пед. навч. Закладів / О.С. Булатова // М.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 240 с.

Романа Дудык

***Процесс художественно-педагогического общения учителя
музыкального искусства с хоровым коллективом***

Процесс художественно-педагогического общения учителя музыкального искусства с хоровым коллективом впитывает в себя систему методических, музыкально-теоретических, дирижерско-хоровых, вокально-хоровых, исполнительских знаний, умений и навыков, составляющих основу общей

профессиональной компетентности специалиста и имеют эстетическую и педагогическую направленность. Именно их наличие (в совокупности с общекультурным, психолого-педагогическими знаниями и умениями, ценностными и творческими ориентациями, педагогическими и музыкальными способностями, профессионально значимыми качествами) выступает важнейшим условием и предпосылкой эффективной музыкально-воспитательной деятельности современного учителя музыкального искусства.

Ключевые слова: *художественно-педагогическое общение, учитель музыкального искусства, хоровой коллектив*

Romana Dudyk

The process of art-teacher communication teacher of choral music team

The process of art-teacher communication teacher of music with choral collective system incorporates teaching, music theory, conducting and choral, vocal and choral, performing knowledge and skills that form the basis of general and specialist professional competence with aesthetic and pedagogical orientation. It is their presence (in conjunction with the general cultural, psychological and pedagogical knowledge and skills, values and artistic orientations, pedagogical and musical abilities, professionally important qualities) is the most important condition and prerequisite for effective musical and educational activities of modern teacher of music.

Key words: *art-teacher communication, music teacher, choir*

Відомості про автора: **Романа Дудик** – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри хорового диригування ім. Василя Їжака Інституту мистецтв Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, м. Івано-Франківськ.